

Nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 1619/23 ze dne 28. 11. 2023

Hodnocení důkazů stížnostním soudem rozhodujícím o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Jiřího Zemánka, soudkyně Veroniky Křest'ánové a soudkyně zpravodajky Daniely Zemanové o ústavní stížnosti stěžovatele V. M., t. č. ve Věznici Praha - Pankrác, zastoupeného JUDr. Vladimírem Dvořáčkem, advokátem, sídlem Sokolovská 32/22, Praha 8 - Karlín, proti usnesení Městského soudu v Praze ze dne 27. dubna 2023, č. j. 67 To 130/2023-93, za účasti Městského soudu v Praze, jako účastníka řízení, a Městského státního zastupitelství v Praze, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Městského soudu v Praze ze dne 27. dubna 2023, č. j. 67 To 130/2023-93, bylo porušeno stěžovatelovo právo na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 27. dubna 2023, č. j. 67 To 130/2023-93, se ruší.

Odůvodnění

I.

Skutkové okolnosti posuzované věci a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen "Ústava") a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen "zákon o Ústavním soudu"), se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví uvedeného usnesení Městského soudu v Praze (dále jen "městský soud") s tvrzením, že jím došlo k porušení jeho ústavních práv vyplývajících z čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen "Listina").

2. Z obsahu ústavní stížnosti a spisu Obvodního soudu pro Prahu 4 (dále jen "obvodní soud") sp. zn. 37 PP 1/2023, Ústavní soud zjistil, že usnesením ze dne 13. 3. 2023, č. j. 37 PP 1/2023-77, obvodní soud rozhodl, že stěžovatel se propouští z výkonu trestu odnětí svobody v trvání šesti let. Zároveň stěžovateli stanovil zkušební dobu v trvání sedmi let za současného vyslovení dohledu. Rovněž stěžovateli uložil povinnost se ve zkušební době podrobit léčení závislosti na hazardních hrách. Podle obvodního soudu jsou v dané věci splněny všechny podmínky pro podmíněné propuštění. Stěžovatel vykonal potřebnou část trestu odnětí svobody a v jeho výkonu dostatečně prokázal své polepšení, byť byl jednou potrestán za držení mobilního telefonu. Aktivně projevuje snahu o nápravu v oblasti náhrady škody a řešení své závislosti na hazardních hrách. Je zde rovněž prognóza vedení řádného života na svobodě. Hlavním spouštěcím mechanismem předchozí trestné činnosti bylo patologické hráčství, čehož si je stěžovatel vědom a lze na něj v tomto směru dohlížet. Po předchozím podmíněném propuštění své problémy neřešil, načež se dopustil další trestné činnosti. Zároveň má i zachovalé sociální prostředí, které může toto riziko rovněž eliminovat.

3. Proti usnesení obvodního soudu podal státní zástupce stížnost, z jejíhož podnětu městský soud zrušil usnesení obvodního soudu a v neveřejném zasedání sám rozhodl tak, že stěžovatelovu žádost o podmíněné propuštění zamítl. Podle městského soudu není naplněna podmínka prognózy vedení řádného života. Záruky bydlení a zaměstnání považoval městský soud za minimální a nedostačující. Zároveň z provedených důkazů nevyplývalo, že by se stěžovatel pokoušel řešit svoji dluhovou situaci, neboť z dopisu, který mu zaslala organizace zabývající se dluhovou problematikou, vyplývají pouze obecná sdělení. Potvrzení o aktivním řešení své situace, které organizace může vystavit, však zatím stěžovatel nepředložil. Městský soud nepřisvědčil závěru, že stěžovatel řeší svou závislost. Prozatím si pouze dohodl vstupní pohovor s lékařkou v případě propuštění na svobodu. V daném okamžiku nelze proto dospět k závěru, že si stěžovatel uvědomuje rizika spojená se svou závislostí. Podle městského soudu jde jen o lehké úsilí a nikoliv jasnou motivaci a pevné rozhodnutí zbavit se primární příčiny trestné činnosti. Je tedy žádoucí, aby stěžovatel zaujal pevný realistický postoj ke svému jednání a představám o budoucím životě a prokázal přijetí vlastní odpovědnosti. Jak vyplynulo z vyjádření Probační a mediační služby, stěžovatel mohl využít různých resocializačních programů. Nic mu nebrání v navázání pevné a trvalé spolupráce s organizací zabývající se řešením dluhové problematiky. Dále se neprokázala stěžovatelova snaha o náhradu způsobené škody. Zcela nelze odhlédnout ani od trestní minulosti stěžovatele. V rejstříku trestů má celkem pět záznamů a ve výkonu trestu odnětí svobody je podruhé.

II.

Argumentace stěžovatele

4. Stěžovatel namítá, že stížnostní soud přehodnotil provedené důkazy k tíži stěžovatele, a to způsobem, na který nemohl stěžovatel v řízení reagovat. Soud dokonce překročil rámec argumentace uvedené ve stížnosti státního zástupce. Vzhledem k tomu, že rozhodoval v neveřejném zasedání, byla stěžovateli odepřena možnost se ve věci vyjádřit. I ve stížnostním řízení by se podle stěžovatele měly uplatnit principy odvolacího řízení, jak vyplývají z judikatury Ústavního soudu.

5. Zároveň je argumentace městského soudu nepřiléhavá. Stěžovatel především nesouhlasí s bagatelizací zajištěného bydlení a zaměstnání jako důležitého faktoru v prognóze vedení řádného života. Stejně smysluplnou je navázaná spolupráce s organizací

poskytující dluhové poradenství. Ve výkonu trestu je stěžovatel zařazen (ze zdravotních důvodů) mezi nepracující vězně, proto zatím nemůže dojít k přijetí dluhového plánu. V tomto směru jsou argumenty městského soudu pouze "knížecími" radami. Totéž se týká i doporučení městského soudu ohledně absolvování resocializačních programů. Některé lze totiž absolvovat až na svobodě a u ostatních není na vůli stěžovatele, zda je bude moci absolvovat. Bez důkazní opory městský soud rovněž vyhodnotil jako účelový kontakt stěžovatele s adiktologickou klinikou. Podle stěžovatele jde ze strany městského soudu o argumentaci, která záměrně vytváří z pozitivních okolností okolnosti negativní. Zatímco obvodní soud v souladu s právem učinil ze stěžovatelova terapeutického záměru povinnost, jejíž splnění bude podmínkou ponechání na svobodě, městský soud pouze odkázal na svůj nepodložený závěr, že stěžovatel by si mohl léčení rozmyslet. Zmínil-li městský soud nedostatečnou náhradu způsobené škody, nepřihlédl ke stěžovatelovým reálným výdělečným možnostem v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody. Kromě toho špatný zdravotní stav rovněž ovlivňuje to, že stěžovatel nemůže doposud přesně určit výši svého budoucího příjmu.

III.

Vyjádření ostatních účastníků řízení a replika stěžovatele

6. Soudkyně zpravodajka postupem podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu zaslala ústavní stížnost k vyjádření účastníkům a vedlejším účastníkům řízení.

7. Městský soud ve svém vyjádření uvedl, že v souladu s § 240 trestního řádu (a komentářovou literaturou) mohl o podané stížnosti rozhodnout v neveřejném zasedání. Zároveň dodržel zásadu kontradiktornosti daného řízení, jak vyplývá z nálezu ze dne 8. 12. 2020, sp. zn. I. ÚS 2595/20 (N 226/103 SbNU 309). Stěžovatel se mohl ke stížnosti vyjádřit a městský soud se se všemi jeho argumenty vypořádal v napadeném usnesení. Principy spravedlivého procesu proto nebyly městským soudem porušeny. Totožné závěry vyplývají z nálezu ze dne 24. 11. 2008, sp. zn. I. ÚS 1756/08 (N 200/51 SbNU 439). Dále městský soud konstatoval, že podle § 243 trestního řádu lze v neveřejném zasedání provádět dokazování pouze přečtením protokolů a jiných písemností, což však nezabývá stížnostní soud možnosti dospět k vlastním a odlišným hodnotícím úvahám. V opačném případě by rozhodování soudů o opravných prostředcích postrádalo smysl. Měl-li by stížnostní soud každý svůj závěr konfrontovat s vyjádřením stěžovatele, řízení o stížnosti by se neúměrně protahovalo. Rychlé rozhodnutí městského soudu lze brát jako učiněné ve prospěch stěžovatele, neboť nabytím právní moci mu počíná běžet šestiměsíční lhůta k podání nového návrhu na podmíněné propuštění. Při kasačním postupu (namísto zvoleného apelačního) by byla stěžovatelova pozice horší. V napadeném usnesení městský soud jasně a srozumitelně stěžovateli vysvětlil, jakým způsobem má jednat, aby od něj bylo možné očekávat, že povede řádný život. Městský soud odmítá, že by šlo o "knížecí" rady. Podle jeho názoru jde o naplnění principu předvídatelnosti soudního rozhodování a následování judikatury Ústavního soudu. Není pravdou, že by stěžovatel nemohl absolvovat zmíněné resocializační programy v průběhu výkonu trestu. Bylo na vůli stěžovatele, aby (spolu s odbornými pracovníky vězeňské služby) při stanovení jeho programu zacházení došlo k maximálnímu naplnění výkonu trestu. Není-li ve věznici, kde se stěžovatel právě nachází, realizován program, který by jeho potřebám vyhovoval, může požádat o přearazení do jiné věznice. Stejně tak stěžovatel mohl v podmínkách výkonu trestu navázat intenzivní spolupráci s adiktologem či organizací zabývající se patologickým hráčstvím. Závěrem městský soud připomněl, že podmíněné propuštění je mimořádný nenárokový prostředek. Ústavní stížnost proto považuje za nedůvodnou.

8. Městské státní zastupitelství v Praze (dále jen "městské státní zastupitelství") ve svém vyjádření uvedlo, že zákon umožňuje, aby městský soud o stížnosti rozhodl v neveřejném zasedání. To opakovaně připustil i Ústavní soud (např. v usnesení ze dne 20. 6. 2013, sp. zn. III. ÚS 3977/11, nebo usnesení ze dne 9. 8. 2016, sp. zn. 3348/15). Veřejné zasedání by městský soud musel konat, prováděl-li by sám důkazy, což se však nestalo. Závěry nalézacího soudu městský soud nijak významově neotáčí, pouze jim přisuzuje odlišný význam a zaujal odlišné právní stanovisko. Vzájemná stanoviska byla stranám známá a nebylo nutné je nikterak doplňovat. Postup městského soudu proto nelze považovat za protiústavní. Zbytek stěžovatelových námitek představuje polemiku se skutkovými závěry soudů, do níž by mohl Ústavní soud zasáhnout pouze v případě extrémního rozporu mezi závěry soudů a obsahem provedených důkazů. K tomu však v dané věci nedošlo. Navíc by se Ústavní soud měl zamyslet, zda by ryze formální zrušení napadeného usnesení bylo stěžovateli ku prospěchu. Opětovné rozhodování stížnostního soudu totiž prakticky přinese oddálení lhůty, kdy bude stěžovatel moci znovu požádat o podmíněné propuštění. Formalistické zrušení napadeného usnesení by bylo výkladem práva fiat iustitia, pereat mundus. Po formální stránce bude případ zhojen s negativními důsledky pro stěžovatele. Fakticky je tak pro stěžovatele příznivější nechat plynout čas od právní moci napadeného usnesení a zaměřit se na to, co mu v napadeném usnesení městský soud sdělil. Městské státní zastupitelství proto považuje ústavní stížnost za zjevně neopodstatněnou.

9. Podaná vyjádření byla stěžovateli zaslána na vědomí a k případné replice. V ní uvedl, že argumentace soudu i státního zastupitelství je vadná. Městský soud neměl k dispozici stěžovatelův autentický projev. Hodnotil tedy upřímnost stěžovatelových sdělení bez možnosti jeho přímého vyjádření a případného zvážení nonverbálních projevů. Okresní soudy, které odsouzené vyslyšají, jsou v tomto směru v lepším postavení a mají navíc konkrétní znalosti poměrů v místních věznicích. Role nalézacího soudu je degradována, pokud je jeho vyhovující rozhodnutí změněno s vykonstruovanými důvody a hypotetickými úvahami, prokazující neznalost místních poměrů. Stěžovatel s politováním přitakává názoru městského státního zastupitelství, že vyhovění ústavní stížnosti mu ve výsledku uškodí. Uzavírá však, že rozhodnutí, které se opírá o důležité vyjádření odsouzeného, musí být vydáno ve veřejném zasedání, jinak se ocitá mimo rámec ústavnosti.

IV.

Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

10. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž bylo vydáno rozhodnutí napadené ústavní stížností. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva; ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona a contrario).

V.

Nedůvodnost námitek o porušení principů spravedlivého procesu

11. V první řadě považuje Ústavní soud za vhodné odmítnout názor, že by městský soud porušil zásadu kontradiktornosti řízení či zásadu tzv. rovnosti zbraní účastníků řízení. Ačkoliv stěžovatel takovou námitku explicitně nevzněl, městský soud i městské státní zastupitelství se této otázce věnovaly ve svých vyjádřeních k ústavní stížnosti. V této části Ústavní soud přisvědčil názoru obou uvedených účastníků řízení, že k porušení těchto zásad nedošlo. Stěžovatel měl možnost uplatnit před městským soudem rozhodujícím o stížnosti svůj právní názor, námitky i důkazní návrhy, a to přinejmenším ve stejném rozsahu jako orgán státního zastupitelství. Městský soud se s tímto jeho vyjádřením zjevně seznámil (srov. bod 3 napadeného usnesení) a na argumentaci v něm obsaženou (totožnou s argumentací obvodního soudu) přinejmenším nepřímou rovněž reagoval (srov. bod 9 napadeného usnesení). Vyjádření stěžovatele bylo posledním procesním úkonem účastníků před rozhodnutím soudu (srov. č. l. 88 a 89) v souladu se zásadou in favorem defensionis. V obecné rovině neměl městský soud rovněž povinnost rozhodovat ve veřejném zasedání, hodlal-li dodržet obecné zásady provádění a hodnocení důkazů v soudním trestním řízení (viz dále). Samotnému způsobu vedení řízení tak Ústavní soud nemohl nic vytknout.

12. Ústavněprávní nedostatky však shledal částečně ve způsobu, jakým městský soud hodnotil v řízení provedené důkazy, a částečně v odůvodněnosti závěrů, k nimž na základě těchto důkazů dospěl.

VI.

Hodnocení důkazů v řízení o stížnosti

13. Se stěžovatelovými námitkami se Ústavní soud částečně ztotožnil v tom, že městský soud ústavně nepřijatelným způsobem "přehodnocoval" důkazy provedené obvodním soudem.

14. Městský soud ve svém vyjádření správně uvedl, že v neveřejném zasedání lze provést důkazy pouze čtením listin nebo protokolu o provedení jiného důkazu. To však podle Ústavního soudu neznamená, že by stížnostní orgán (rozhodující v neveřejném zasedání) mohl v rozporu se základními ústavními zásadami provádění a hodnocení důkazů dospět k libovolnému skutkovému závěru. Obecná pravidla pro hodnocení důkazů platí i ve stížnostním řízení. Ostatně podle Ústavního soudu nelze z žádného zákonného ustanovení dovodit, že by stížnostní orgán mohl toliko na základě jejich listinného zaznamenání libovolně přehodnocovat provedené důkazy. Ačkoliv trestní řád neobsahuje v části upravující stížnostní řízení žádné ustanovení obdobné § 263 odst. 7 trestního řádu, upravujícímu limity možností odvolacího soudu přehodnocovat provedené důkazy, je pro stížnostní soud nutné analogické limity dovodit ústavně konformní interpretací trestního řádu. Takový postup je podle Ústavního soudu nutný rovněž s ohledem na zásadu zákonnosti trestního řízení, neboť žádné zákonné ustanovení nedává stížnostnímu orgánu pravomoc tyto základní zásady procesu dokazování (zejména zásadu ústnosti a přimosti) "obcházet". Jinak řečeno, pravomoc stížnostního soudu přehodnocovat skutkové závěry nelze vykládat jako všeobjemající oprávnění vlastního hodnocení důkazů "od stolu", aniž by se stížnostní soud měl možnost s autentickým obsahem relevantních důkazů seznámit.

15. Považuje-li stížnostní soud za nutné opřít své vlastní (od závěrů soudu nižšího stupně pozměněné) skutkové závěry o určitý důkaz (resp. má-li povinnost své skutkové závěry o takový důkaz opřít), musí se s ním podle Ústavního soudu zásadně seznámit v jeho autentické podobě. To platí zejména u svědeckých výpovědí, resp. výpovědí účastníků. Při jejich přehodnocování podle Ústavního soudu nepostačuje pouze seznámení se s protokolem danou výpověď zaznamenávajícím. Vychází-li soud pouze z protokolu, není v první řadě možné hodnotit důležité neverbální projevy vypovídající osoby, jak namítl stěžovatel. To platí dokonce i tehdy, má-li soud k dispozici současně i zvukový záznam. Ten sice zprostředkovává sluchový vjem, nikoli ale vjem vizuální a celkovou atmosféru. Nadto lze podle Ústavního soudu považovat za notorietu, že přepis výpovědi zaznamenané v protokolu nemusí odpovídat jejímu doslovnému znění a stížnostní soud se tedy nemůže seznámit ani s přesným verbálním projevem vypovídající osoby, nemá-li k dispozici současně i zvukový záznam. Doslovný přepis ostatně zákon nepožaduje, s výjimkou několika výslovně zmíněných případů (srov. např. § 55 odst. 3 trestního řádu týkající se zápisu výpovědí konfrontovaných osob). Ani z tohoto ustanovení však nelze dovodit možnost stížnostního soudu přehodnocovat takový důkaz bez seznámení se s jeho obsahem, neboť v takovém případě by se zcela vyprázdnila postavení soudů naplňujících zásadu ústnosti a přimosti.

16. Protokol (spolu se záznamem, je-li k dispozici), který výpověď zaznamenává, může být důležitým vodítkem pro přezkum toho, zda soud nižšího stupně splnil svou povinnost hodnotit provedené důkazy v souladu se svou zákonnou povinností podle § 2 odst. 6 trestního řádu. Stížnostní soud má možnost toliko na základě seznámení se s protokolem (a záznamem, je-li k dispozici) dospět k tomu, že soud nižšího stupně nevyslechl svědka dostatečně podrobně (např. opomněl některé důležité otázky) či vyhodnotil výpověď způsobem, který je v extrémním rozporu s obsahem provedených důkazů. Je-li však rozhodnutí soudu prvního stupně legitimně (tedy bez rozporů a v dostatečném rozsahu) opřeno o hodnocení subjektivního atributu výpovědi, jakými jsou např. upřímnost omluvy obviněného nebo získání náhledu na trestnou činnost, nemůže daný skutkový závěr stížnostní soud přehodnotit bez možnosti seznámení se s autentickým obsahem tohoto důkazu.

17. Podle Ústavního soudu je uvedený příkaz součástí širšího souboru garancí k prevenci nebezpečného trendu "byrokratizace" trestní spravedlnosti v demokratických zemích. Fenomén "stírání tváří" dotčených osob, tedy jejich postavení do pozice, kdy nemohou vykonavatele státní moci, rozhodujícího o jejich osudu, oslovit přímo, je obecně považováno za jeden z typických průvodních znaků byrokratické justice totalitních systémů minulosti. Vyslechnutí dotčené osoby rozhodujícím soudem není samoúčelnou formalitou, ale podstatným předpokladem pro spravedlivé rozhodnutí, jehož předmětem je trvání omezení osobní svobody jakožto jedné z nejdůležitějších hodnot garantovaných v demokratickém právním státě každému jednotlivci [srov. nález sp. zn. III. ÚS 1884/13 ze dne 13. 3. 2014 (N 34/72 SbNU 387)]; všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na <https://nalus.usoud.cz/>. Ústavní soud tak nemůže přisvědčit názoru městského státního zastupitelství, že konání veřejného zasedání by bylo neúčelným formalistickým postupem. Vhodnost podrobného osobního slyšení je podle Ústavního soudu zřetelnější v situaci, kdy zamítavé rozhodnutí (doprovázené radami soudu, jak může stěžovatel své chování zlepšit) bere stěžovateli na minimálně šest měsíců možnost podat novou žádost, v níž by mohl své výtky uplatnit.

18. V širším kontextu se obdobným způsobem Ústavní soud vyjádřil rovněž v nálezu ze dne 12. 5. 2011 sp. zn. III. ÚS 1735/10 (N 90/61 SbNU 405), v němž dospěl k závěru, že "soud druhé instance pochybil v tom, že své meritorní rozhodnutí o zamítnutí návrhu na podmíněné propuštění opřel o jiný hmotněprávní důvod, než jaký aplikoval soud první instance, aniž by přitom stěžovateli poskytl prostor pro vyjádření jeho stanoviska. Své rozhodnutí soud učinil v neveřejném zasedání bez přítomnosti navrhovatele, aniž by ho předem seznámil se zamýšlenou právní argumentací a poskytl mu příležitost se k ní vyjádřit, eventuálně navrhnout důkazy svědčící v jeho prospěch". Lze-li dané závěry aplikovat na situaci dvou rozdílných důvodů pro zamítnutí žádosti o podmíněné propuštění, tím spíše by měly platit v situaci, kdy stížnostní soud mění vyhovující rozhodnutí soudu prvního stupně na rozhodnutí zamítavé. I přes značnou obecnost uvedených závěrů je nelze chápat zcela striktně, nýbrž v návaznosti na povahu relevantních důkazů a předestřených námitek, jak Ústavní soud poukázal v navazující judikatuře. Například v nálezu ze dne 19. 12. 2019 sp. zn. I. ÚS 3073/19 (N 216/97 SbNU 299) Ústavní soud uvedl, že "nemohl samozřejmě přehlédnout, že obvodní soud rozhodl po výsledku stěžovatele a i z jeho osobního projevu teprve dovodil, že si závažnost spáchané trestné činnosti uvědomuje. Oproti tomu městský soud rozhodl v neveřejném zasedání, takže vůbec neměl možnost se stěžovatelem bezprostředně komunikovat a na odůvodnění obvodního soudu v celém jeho rozsahu poté reagovat".

19. Srovnatelná situace nastala i ve věci stěžovatele. Za jeden z podstatných závěrů zrušeného usnesení obvodního soudu Ústavní soud považuje, že na rozdíl od předchozích kriminálních selhání získal stěžovatel náhled na příčinu spáchané trestné činnosti, uvědomuje si rizika, která patologické hráčství přináší, a snaží se situaci řešit komunikací s odborníky. Po předchozím podmíněném propuštění svou závislost neřešil. Městský soud vyslovil nesouhlas se závěrem, "že si odsouzený uvědomuje svoje závislostní problémy a neutíká před nimi". Při veřejném zasedání před obvodním soudem podle jeho názoru stěžovatel pouze předložil zprávu o začátku komunikace s odborným lékařským pracovištěm. Městský soud je "na základě těchto skutečností přesvědčen, že nelze jednoznačně konstatovat, jak učinil soud prvního stupně, že si odsouzený uvědomuje rizika související s jeho závislostí a snaží se je adekvátně řešit". Z pohledu městského soudu "se jedná o lehké úsilí odsouzeného učinit krok žádoucím směrem, nikoliv o jasnou motivaci a pevné rozhodnutí zbavit se závislosti, která se stala primární příčinou jeho trestné činnosti". Uvedené úvahy i závěr městského soudu považuje Ústavní soud za rozporné s výše popsány principiemi procesu dokazování a hodnocení důkazů. Své závěry o stěžovatelově uvědomění a motivaci mohl městský soud učinit pouze na základě protokolu z veřejného zasedání, což však nemůže z výše popsanych důvodů obstát. Zároveň je třeba zdůraznit, že v dané věci městský soud nemohl tento nedostatek kompenzovat poslechem zvukového záznamu, neboť ten nebyl při veřejném zasedání pořizován, navíc ani ten, již jen pro absenci záznamu obrazu, není schopen zprostředkovat zcela autentický dojem. Vzhledem k tomu, že městský soud žádost stěžovatele sám zamítl a věc nevrátil obvodnímu soudu zpět, nelze ani logicky dospět k závěru, že by dokazování považoval za neúplné a považoval za vhodné se stěžovatelovým uvědoměním a motivací blíže zabývat. Pro úplnost považuje Ústavní soud za vhodné dodat, že žádný významný argument k hodnocení uvědomění a motivace stěžovatele neuvádí ani stížnost státního zástupce, ani přepis závěrečné řeči podřízené státní zástupkyně u veřejného zasedání, na niž stížnost obecně odkazuje (stížnost fakticky obsahuje jedinou námitku, podle níž se od posledního rozhodování o podmíněném propuštění nic nezměnilo).

20. Vzhledem k tomu, že uvedené úvahy a závěry městského soudu lze považovat za přinejmenším jeden z opěrných důvodů napadeného usnesení, musel Ústavní soud dospět k závěru, že městský soud porušil stěžovatelovo právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

21. Nad rámec uvedených závěrů považuje Ústavní soud za důležité odmítnout názory městského státního zastupitelství, podle nichž by zrušení napadeného rozhodnutí za účelem konání veřejného zasedání k provedení hodnocených důkazů mělo být formalistickým postupem, který nemůže na konečném výsledku řízení nic změnit a je ve výsledku stěžovateli ke škodě. Ústavní soud je naopak toho názoru, že hodnocení důkazů podle zásad ústnosti a přímosti je jedním z materiálních projevů naplnění

spravedlivého procesu. Soud, který by měl o skutkových závěrech jasno ještě před řádným provedením důkazů, by se zpronevěřil svému postavení ochránce práv (čl. 4 Ústavy). Zaujal-li by obdobný názor ve vyjádření k ústavní stížnosti soud, mohl by tím zavdat pochybnosti o své schopnosti vést řízení nezaujatě a v souladu s právními předpisy. Z takových pochybností by Ústavní soud mohl dovozovat další procesní následky (srov. § 149 odst. 5 a § 262 trestního řádu per analogiam). Protože na rozdíl od městského státního zastupitelství popsal městský soud ve svém vyjádření toliko svůj náhled na běh šestiměsíční lhůty podle § 331 odst. 5 trestního řádu (k tomu blíže část VIII. tohoto nálezu), je Ústavní soud toho názoru, že projednání věci ve stejném složení senátu nic nebrání.

VII.

Dostatečnost odůvodnění ostatních závěrů městského soudu

22. Výše popsané pochybení by bylo možné přejít konstatováním o porušení stěžovatelových procesních práv bez nutnosti napadené rozhodnutí rušit, obstály-li by ostatní závěry městského soudu tak, že by z nich dostatečně vyplývala odůvodněnost stěžovatelova ponechání ve výkonu trestu odnětí svobody navzdory hodnocení soudu prvního stupně. Ani ostatní důležité závěry městského soudu však podle Ústavního soudu nemohou obstát tak, jak je městský soud v napadeném rozhodnutí odůvodnil.

23. Prvním takovým závěrem (navazujícím na výše uvedené úvahy o motivaci a snaze stěžovatele) je tvrzení městského soudu o nedostatečné spolupráci (či iniciativě) stěžovatele s organizací Volonté Czech, o.p.s., která se zabývá poradenstvím v oblasti dluhové problematiky. Stěžovatel podle městského soudu předložil pouze dopis této organizace, v němž byl informován o jejím fungování s tím, že potvrzení o spolupráci bude stěžovateli vystaveno v případě, že bude s organizací skutečně spolupracovat, což však doposud neučinil, ač tomu podle městského soudu nic nebrání. Podle Ústavního soudu se však městský soud přinejmenším opomněl vypořádat s námitkou stěžovatele, podle níž je situace perspektivně řešitelná až po propuštění a poté, kdy bude pracovat (srov. žádost o podmíněné propuštění na č. I. 20). Totéž stěžovatel zopakoval u veřejného zasedání (srov. vyjádření na č. I. 71 - "spolupracuji s Volonté, ale jsem na oddělení, kde nemohu být zaměstnán, ale jakmile budu na svobodě, chci nastoupit do práce, začít vše hradit (...) Pokud jde o spolupráci s Volonté, s nimi spolupracuji řádně, ale aby vám mohlo pomoci, musíte mít nějakou minimální částku. První dopis jsem dostal po 3/4 roce, od té doby co jsem jim napsal prvně, chci s nimi spolupracovat, ve věznici je také evidováno, že s nimi spolupracuji."). Obhájce rovněž v závěrečné řeči upozornil na to, že stěžovatel "více spolupráce rozjet nemůže, protože aktuálně není schopen posílat ani to minimum na úhradu dluhů, které se k tom vyžaduje". Přestože jde ze strany obhajoby o vlastní interpretaci dopisu uvedené organizace (č. I. 8), k němuž další dokazování prováděno nebylo, bylo povinností městského soudu, považoval-li možnost spolupráce s touto organizací za důležitou, se s těmito námitkami vypořádat. Zvláště, je-li alespoň část tohoto tvrzení podpořena (blíže neodůvodněným) vyjádřením věznice, podle něhož byl stěžovatel dne 17. 5. 2022 umístěn do specializovaného oddílu pro trvale pracovně nezařaditelné odsouzené muže (č. I. 5). Pokud nebylo možné navázat "užší spolupráci" s danou organizací před získáním nových příjmů, kterých stěžovatel nemohl dosáhnout v podmínkách výkonu trestu, bylo by nutné považovat výše uvedený závěr městského soudu za nepřijatelný. Pro úplnost lze dodat, že této skutečnosti nevěnuje pozornost ani státní zástupce v podané stížnosti.

24. Dále městský soud výslovně přisvědčil námitce státního zástupce, že stěžovatel nemá představu o svých budoucích příjmech a způsobech, jakými bude hradit způsobenou škodu. Tuto námitku vznesla státní zástupkyně bez bližšího odůvodnění pouze v závěrečné řeči při veřejném zasedání (č. I. 72) a v podané stížnosti se již neobjevuje. V protokolu z veřejného zasedání se "k dotazu státní zástupkyně" stěžovatel vyjádřil "můj očekávaný příjem v zaměstnání je v rozmezí 18-20 000 Kč". K tomu je třeba doplnit, že stěžovatel k žádosti o podmíněné propuštění přiložil příslib konkrétního zaměstnání (č. I. 11). Není jasné, z jakého důvodu státní zástupkyně (a městský soud, který jí přisvědčil) shledala tuto odpověď neuspokojivou. Nelze vyloučit, že právě v tomto ohledu přepis stěžovatelovy výpovědi nezachytil nějaký důležitý aspekt uvedeného vyjádření (např. úvodní nejistotu, nutnost doptávání se apod.), na který státní zástupkyně ve své závěrečné řeči bezprostředně reagovala. Z hlediska odůvodněnosti soudního rozhodnutí je však nutné závěr městského soudu považovat za nepodložený.

25. Stejným deficitem trpí i závěr městského soudu dovozovaný z doporučení Probační a mediační služby (č. I. 7). Stěžovateli je třeba přisvědčit, že v této listině zmiňované programy jsou výslovně určené pro propuštěné odsouzené a slouží jako "podpůrný argument pro schválení žádosti" o podmíněné propuštění. Teprve ve vyjádření k ústavní stížnosti městský soud uvedl, že uvedený závěr je třeba chápat obecněji jako pobídku stěžovatele k absolvování různých resocializačních programů, kvůli nimž bude muset stěžovatel možná požádat o přemístění do jiné věznice. Kromě toho, že takový závěr (natož podrobně odůvodněný) nevyplývá z napadeného rozhodnutí, je Ústavní soud toho názoru, že pro něj ve spisovém materiálu schází důkazní opora. Z listin obsažených ve spisu nevyplývá, že by k absolvování dalších programů byl stěžovatel v minulosti kýmkoliv motivován (např. odborníky v oblasti psychologie, vězeňskou službou nebo v předchozích zamítavých rozhodnutích o podmíněném propuštění).

26. Posledním závěrem městského soudu je vyhodnocení trestní minulosti stěžovatele (5 záznamů v Rejstříku trestů a druhý výkon trestu odnětí svobody). V této části nemůže Ústavní soud závěrům městského soudu nic vytknout, avšak (jak nepřímou uvádí i městský soud) samotná trestní minulost nemůže být důvodem zamítavého rozhodnutí o podmíněném propuštění (zvláště tehdy, došlo-li podle soudu prvního stupně k významné změně v chování stěžovatele).

VIII.

Ústavně konformní výklad § 331 odst. 5 trestního řádu

27. Navzdory skutečnosti, že v dané věci nebyl aplikován § 331 odst. 5 trestního řádu, považuje Ústavní soud (z důvodu ochrany principu právní jistoty) za důležité vyjádřit se k argumentaci účastníků tohoto řízení, kterou v tomto směru vnesli. Městský soud i městské státní zastupitelství vyjádřily názor, že jakékoliv prodlužování řízení o podmíněném propuštění, ať již kasačním zásahem Ústavního soudu nebo městského soudu (s vrácením věci soudu nižšího stupně), je odsouzeným osobám ke škodě, neboť se tím oddaluje počátek plynutí zákonné lhůty k podání nového návrhu na podmíněné propuštění. Tento názor považuje stěžovatel na jednu stranu za zarážející, avšak zároveň konstatoval, že "bohužel nejde o nadsázku".

28. Podle § 331 odst. 5 trestního řádu platí, že "[b]yl-li návrh odsouzeného na podmíněné propuštění zamítnut nebo vzat zpět, může ho odsouzený opakovat až po uplynutí šesti měsíců od právní moci zamítavého rozhodnutí (...)". Okamžik, kdy je rozhodnutí v právní moci, upravuje trestní řád v § 140, přičemž pro danou věc je rozhodné pravidlo, podle něž je usnesení v právní moci, jestliže proti němu zákon nepřipouští stížnost.

29. Problém s danou zákonnou konstrukcí, kterého se účastníci ve svých vyjádřeních dotkli a kterého si je Ústavní soud vědom, spočívá v otázce plynutí uvedené šestiměsíční lhůty v případech, kdy dochází k porušování práv odsouzených osob. Taková situace může nastat v důsledku neodůvodněných průtahů v řízení, opakované kasací rozhodnutí soudu prvního stupně, v důsledku čehož soudy fakticky nikdy nerozhodnou (srov. např. usnesení ze dne 26. 9. 2023, sp. zn. II. ÚS 2089/23), anebo i po kasaci rozhodnutí stížnostního soudu nálezem Ústavního soudu (usnesení ze dne 15. 3. 2022 sp. zn. IV. ÚS 3012/21). Podle Ústavního soudu je ústavně nepřijatelné, aby ti odsouzení, jejichž práva byla porušena, byli znevýhodněni při periodickém přezkumu splnění podmínek pro podmíněné propuštění pouze proto, že se proti porušování svých práv aktivně bránili. Za nepřipustný je proto třeba považovat takový výklad, který by počátek běhu šestiměsíční lhůty fakticky odkládal tak, že by se odsouzení, kteří se bránili stížností zamítavému rozhodnutí soudu prvního stupně, či uspěli v řízení o ústavní stížnosti proti druhostupňovému rozhodnutí, přezkumu nové žádosti dočkali až po významně delší době. Stejně nepřipustné ze strany soudů by bylo odmítání provedení nových důkazů k aktuálním poznatkům k osobnosti odsouzeného v rámci veřejného zasedání prováděného v řízení o stížnosti po vrácení věci Ústavním soudem.

30. Aby došlo k přiměřené ochraně práv odsouzených osob, je podle Ústavního soudu jediným přípustným výkladem relevantních ustanovení trestního řádu takový, který odsouzenému zaručuje, že po kasaci předchozího rozhodnutí bude při novém rozhodování (uplyne-li mezi oběma rozhodnutími relevantní doba alespoň několika týdnů) postupováno tak, jako by šlo o nové řízení. Soudy se tedy budou muset zabývat tím, zda se v mezidobí významně nezměnil skutkový stav (např. jaké resocializační aktivity odsouzený absolvoval, jak se v mezidobí změnil názor vězeňských pracovníků na jeho chování atd.). Bude-li soud provádět jakékoliv nové důkazy, bude zásadně nutné, aby rozhodoval ve veřejném zasedání a k novým důkazům přistupoval stejně jako k důkazům provedeným před zrušením rozhodnutí.

31. Ústavní soud výše uvedený výklad považuje za ústavně konformní řešení, které umožňuje předejít jinak nutné derogaci zákonné úpravy § 331 odst. 5 trestního řádu [obdobně např. nálezy sp. zn. Pl. ÚS 29/11 ze dne 21. 2. 2012 (N 34/64 SbNU 361; 147/2012 Sb.)].

IX. Závěr

32. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud shledal, že městský soud porušil stěžovatelovo právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Úkolem městského soudu ve znovuotevřeném řízení bude posoudit, k jakým skutkovým závěrům může dospět na základě jemu dostupných důkazů, aniž by přitom porušil základní zásady provádění a hodnocení důkazů. Dále bude jeho povinností své závěry důkladně odůvodnit a důkazně podepřít, a to zvláště ty, jimiž se odchyluje od odůvodněných závěrů obvodního soudu. Doplní-li stěžovatel svá tvrzení a návrhy důkazů s ohledem na časový odstup od podání žádosti/stížnosti/vydání napadeného a rušeného rozhodnutí, bude k nim přihlížet.

33. Ze všech uvedených důvodů Ústavní soud podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a podle § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona zrušil napadené rozhodnutí městského soudu. Rozhodl tak bez nařízení ústního jednání, neboť od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 28. listopadu 2023

Jiří Zemánek v. r.
předseda senátu